

Zabudnuté na polici XIV.

Uverejňujeme 14. časť výberu z publikácie **HRY HOREHRONSKÝCH DETÍ**, ktoré ako metodický materiál zozbieral a vydal v troch dieloch folklorista, pán **Kliment Ondrejka** v rokoch 1972 - 1974.

V tejto časti pokračujeme druhým dielom **Hry s loptou**. Tento typ hier sa na Horehroní nachádza v aktívnej, alebo latentnej podobe v kategórii A – so stálymi úlohami, v kategórii B – s výmenou rolí, aj v kategórii C – s pribúdaním a ubúdaním. Upozorňujeme, že pôvodný text nie je jazykovo upravený a je presným prepisom pôvodného materiálu. Na uvádzané hry sa už v súčasnosti zabúda a bolo by veľmi osožné oprášiť tieto typy hier medzi deťmi aj v súčasnej dobe. Veríme, že Vás budeme inšpirovať a materiál budete vedieť tvorivo využiť vo svojej pedagogickej práci s deťmi v rámci rôznych krúžkov a v hudobno-pohybových aktivitách.

HRY S LOPTOU – 2. časť

B. S VÝMENOU ROLÍ – pokračovanie.

12. NA ŠKÔLKU S LOPTOU. (Č. SKALA 1961).

V tejto, podstatou azda celosvetovej hre, hráčky striedavo rôznym spôsobom zarážajú gumovú loptu o stenu. Ktorá všetko zvládne má jednu „škôlku“ urobenú a môže „začať“ novú. Hrávajú sa aj samé, ale najčastejšie 2-3. Keď v kolektívnej hre niekto z hráčov odpadne na zem, alebo ju chyť vtedy keď nemá, musí ju odovzdať nasledujúcej hráčke, ktorá pokračuje tam kde posledná prestala. Aby mala ktorákoľvek celú škôlku musí v Č. Skale spraviť:

Desať buchnátov – zarážať 10 razy prednou časťou pravej päste (ako priame údery v boxe).

Deväť krížov – skrížené prsty sú pri zarážaní do seba zaklinené tak, že sklopené prsty jednej ruky zapadajú do medzier medzi sklopenými prstami druhej ruky. Palce sa koncami opierajú o pravý ukazovák a navzájom sa dotýkajú. Dlane sú od seba vzdialené skoro na šírku dlane.

Osem prepletancov – vystreté sklopené a spojené prsty sú na seba položené krížom: pravé vodorovne z prednej strany a ľavé vertikálne zo strany od tela. Prsty ľavej ruky sú pridržané aj pravým palcom.

Sedem modlitbičiek – zložené dlane sú vybertené tak, že sa palce o seba vonkajšími stranami opierajú. Tým sa vytvorí na palcovej strane rovná plocha na zarážanie. Dlane sa vychýlia za malíčkom tak, že smerujú šikmo od tela dolu.

Šesť cipiek – cipky sa spravia tak, že prsty a palce sa na koncoch spoja, čo možno rovné sa sklopia (dve „štipky“ proti sebe). Lopta je odrážaná k stene chrbtovou stranou prstov.

Päť košíkov – na stenu hodenú loptu musí chytiť do rýchle skrížených rúk: privrátené predlaktia (dlane smerujú von) sa skrížia (dlane smerujú k sebe - dnu), lopta sa chyť do takto usporobovaných dlaní („košíka“), Potom sa dlane držiace loptu so súčasným odvracанím prekrúčia spodným oblúkom smerom k telu, tak že prsty smerujú nahor. Vtedy hráčka loptu prechyť do pravej ruky a hádže ju na stenu druhý raz.

Štyri popod koleno – loptu hádže pravou rukou od von popod pravú zdvihnutú a pokrčenú nohu. Po odrazení od steny ju chytá normálne do oboch rúk.

Tri hlavičky – loptu hodí na stenu, tri razy ju zarazí o stenu čelom a chytí ju.

Dva lakte – pravú pažu skrčí, prednou časťou nadol smerujúceho lakťa (hornou časťou predlaktia) vyrazí loptu z ľavej ruky a po odraze ju ešte raz zarazí lakťom. Nakoniec loptu chytí do rúk.

Jednu kráľovnú – prsty v prvom a strednom zhybe skrčiť, zložiť ruky tak, že sa navzájom opierajú o zadnú časť dlane, o vonkajšiu stranu palcov a o prvé stavce prstov (nechtami). Prednou chrbtovou stranou stredných stavcov zaraziť na stenu hodenú loptu a po odraze ju chytiť.

Keď toto všetko – na jeden dúšok, alebo na viac razy - spraví, začína hráčka celú procedúru od deviatky, potom od osmičky - až od dvojky, „lakt'ov“. Až potom má jednu škôlku urobenú.

a) Poh. Maša 1961: Na škôlku s loptou.

Niekedy sa hrajú i chlapci. Kto prvú škôlku spraví, ten vyhráva. Poradie ostatných sa určuje podľa množstva splnených úkolov. Hra sa potom začína od začiatku. Loptu hráčka odovzdáva, až keď spraví dve chyby (spadnutie, chytenie na nepravom mieste). Škôlka pozostáva z týchto úkonov:

1. Zaraziť loptu striedavo pravou a ľavou dlaňou (prsty smerujú hore, dlane vztýčené) desaťkrát a chytiť po desiatom zarazení.
2. Zaraziť pravou dlaňou 9 krát a chytiť na konci.
3. Zaraziť ľavou dlaňou 8 krát, po ôsmom raze chytiť.
4. Hodiť loptu na stenu, zaraziť ju 7 krát zaklinenými a prekríženými vystretými prstami - chrbtovou stranou - chytiť ju do rúk.
5. Čo najhlbšie zakliniť zohnuté prsty (prsty jednej ruky sa nechtami opierajú o dlaň druhej ruky) a chrbtovou stranou tretích stavcov vytvárajúcich na - prednej strane rovnú plochu zaraziť 6 razy.
6. Strednými stavcami priložiť k sebe dve päste a tretími článkami zaraziť päťkrát.
7. Chrbátom pravej dlane zaraziť štyri razy a potom chytiť loptu do rúk.
8. Pravou rukou hodiť loptu šikmo poza chrbát (ponad ľavé plece) na stenu, chytiť ju do rúk a všetko zopakovať druhý i tretí raz.
9. Hodiť loptu na stenu, dva razy ju zaraziť, hlavou, chytiť ju.
10. Hodiť loptu na stenu, tľapnúť, zaraziť ju pravou dlaňou, tľapnúť, zaraziť ľavou dlaňou a chytiť ju.

Ktorá spravila aj desiaty úkon, škôlku spravila a tým vyhrala.

b) Polomka 1960: O školu.

Dievčatá – hodne menej chlapci – sa dohodnú po koľko budú zarážať o stenu. Keď pristanú na trojnásobnom zarážaní, opakuje sa každý úkon tri razy.

1. Pravou zaraziť tri razy („pravé dlane“)
2. Ľavou zaraziť tri razy („ľavé dlane“).
3. Tri razy zaraziť prednou stranou pravej päste („pest'e“ pravou).
4. Zaraziť obdobne ľavou päťou („ľavé pest'e“).
5. Tri razy zaraziť dvoma k sebe priloženými päťami („džugi“).
6. Vkliniť vystreté ale sklopené prsty (dlane plochou smerujú k sebe) a tri razy chrbtovou (prednou) stranou prstov zaraziť.
7. Chrbtovou stranou pravého pästného zhybu zaraziť tri razy a chytiť („zapiestki“).
8. To isté ľavou.

9. Tri „kolenka“ pravou nohou. Po každom vykopnutí lopty z rúk na stenu kolonom loptu chytiť znova do rúk.
 10. „Kolenka“ ľavou.
 11. Tri razy hodiť loptu pravou rukou „poza chrbát“. Hádže sa s vytočením tela doprava len niečo powyše pásu, takže lopta neletí do výšky pleca. Po odrazení od steny loptu zakaždým chytiť do oboch dlaní.
 12. „Poza chrbát“ ľavou.
 13. „Kozy“ - zaraziť tri razy hlavou.
 14. Hodiť pravou rukou loptu popod pravé koleno a odrazenú chytiť do oboch rúk. - Všetko spraviť tri razy.
 15. Tri razy popod ľavé koleno.
- Po pätnástom – tri razy opakovanom úkone má hráčka školu hotovú.

c) Šumiac 1960: Na kráľovnú.

Ktorá má prvá spravenú desiatku až jednotku je „kráľovnou“. Konkrétne kráľovná musí:

- Desať razy zaraziť pravou dlaňou.
- Deväť razy zaraziť ľavou dlaňou.
- Osem razy hodiť loptu na stenu a pred každým chytením tlesknúť dlaňami.
- Sedem razy hodiť popod pravé koleno.
- Šesť razy hodiť popod ľavé koleno.
- Päť razy zaraziť hlavou.
- Štyri razy zaraziť pravou päťou.
- Tri razy zaraziť ľavou päťou.
- Dva razy hodiť poza chrbát.
- Jeden raz hodiť, spraviť obrat o 360° a chytiť loptu do rúk.

d) Dobš. ľad. jaskyňa 1960: Na školky.

e) PS - VIII (1941), str. 33: Na školy. (Viera Jesenská: Slovenské detské hry, ich rozmanitosť a význam.)

f) Pavol Dobšínský: Prostonárodné obyčaje... Tur. Sv. Martin, 1880, str. 139: O školu.

g) Hubová 1961, Ružomberok - Biely Potok, Ružomberok - Vlkolínec, Bobrovník 1959, Trnovec 1959, Lipt. Sliache 1962.

13. NA VYBÍJANÚ. (ŠVERMOVO 1958).

Na opačných koncoch nevelkého hracieho priestoru (asi polovica volejbalového hriska) stoja kapitáni, ktorí si prihrávajú „fotbal“ alebo gumovú loptu a občas nečakane hádžu do ostatných hráčov medzi nimi sa pohybujúcich. Namierený sa ide s kapitánom vymeniť.

a) VIII C 8.

14. O VYBÍJANÚ. (HELPA 1961).

O vybíjanú sa s obľubou hrávajú žiaci najvyšších

ročníkov ZDŠ. Všetci stoja v kolese okolo stredného, prihrávajú si loptu, až ju jeden znevrady hádže do stredného. Ten sa uhýba ak ho ktorýsi z cieľiacich netrafí, musí ho vymeniť. Toho vybijajú tiež dovtedy, až ktosi hodí mimo.

a) Sokol, VII (1868), str.341: Na starého tatka. (H. G. Lojko: Národné hry, obyčaje a povery v Tisovci.)

C. S PRIBÚDANÍM, UBÚDANÍM.

1. NA KVAKU. (Č. SKALA 1961)

Deti stoja v kolese, hádžu si navzájom loptu. Komu padne, musí zaujať nejakú pozíciu. Čím je chýb viac, tým je pozícia ťažšia. Keď už dotýčný účastník zaujal všetky predpísané polohy a loptu nechytí, musí odísť z kola von. Posledný v kolese je víťazom a hrá sa prirodzene najdlhšie.

1. pri prvom nechytení lopty zaujme neobratník stoj merný, pravá vzadu (pravá špička sa opiera o pätu ľavej).
2. Stoj rozkročný skrížmo pravou vzadu.
3. Stoj na jednej nohe (ľavej napr.), druhú pokrčenú zdvihnúť do vzduchu.
4. Pravú nohu priehlavkom oprieť pod ľavým kolenom.
5. Kl'uknúť do drepu - „čupne“.
6. Kl'aknúť si na jedno koleno - „kolenko“.
7. Kl'aknúť na obe kolená.
8. Sadnúť na zem.
9. Lahnúť na pravý bok.
10. Lahnúť na ľavý bok a keď lopta i v tomto spôsobe ťahu vypadne z rúk ležiaceho, vypadne ležiaci z hry.

2. O NÁRODY. (POLOMKA 1960).

Na papier si chlapci napíšu mená a ku každému menu pripíšu názov nejakého národa. Vyvolávač s papierom stojí na boku, „národy“ okolo lopty umiestnenej v jamke. Vyvolávač napína pozornosť viacnásobným opakovaním prvého slova, až zrazu vykrikuje názov niektorého národa - napr.: Volám, volám, volám - Rus!

Rus uchytí loptu a keď ju má v ruke čo najrýchlejšie zakričí: Tri kroky stoj! Rozbiehajúci sa hráči musia na povel zostať stáť. Rus mieri do niektorého - obyčajne najbližšieho. Ak ho trafí, pripíše sa k nemu trafeného čiarka, ak ho netrafí, pripíše vyvolávač čiarku Rusovi. Kto dosiahne stanovený počet zlých bodov (napr. 10) vypadne - „ide štikať halušky.“ Kto zostáva na koniec, alebo má po skončení hry najmenej bodov - vyhráva.

a) Hel'pa 1961: Ohrievač.

Je rovnaká ako v Polomke, len hráči majú mená štátov. Vyvolávač napr. volá: Horí, horí Maďarsko! Pri volaní sa musia všetci aspoň koncom prsta dotýkať lopty. Uhýbať sa možno akokoľvek, ale aspoň jedna noha musí zotrvať na pôvodnom mieste. - Radi sa ju hrávajú starší žiaci ZDŠ.

b) Závadka 1961: Na štáty.

Vyvolávateľ aj klame „štáty“: Spomedzi štátov je najmocnejší – a najmocnejší – hop od jamky! Štáty daromne odskočia a keď sa vrátia znova im vyvolávač opakuje; Spomedzi štátov je najmocnejší – najmocnejšie je Poľsko! – Poľsko bez vyzvania triafa na utekajúcich v behu. Hrá sa obyčajne na tri čiarky, alebo na päť. - Kto ich má „ide do penzie.“ Vyvolávač pre spestrenie vyvolá aj takého, čo je na penzii.

c) Šumiac 1960: Bije, bije.

Má priebeh ako závadkový variant, Dohodnú sa však aj na desiatich čiarkach. Vyvolávač kričí: Bije, bije, bije Nemeč! – Nemeč! Prvé slovo opakuje vždy tri razy. V tomto prípade Nemeč mieri na niektorého utekajúceho. Kto má dohodnutý počet čiarok ide na „penziu“.

d) Heľpa 1961: V kolese o národy.

Hráči si do kruhu porobia kolieska. Každý si stane do svojho. Začnú si loptu podávať, ale častejšie prudko hádzať. Keď „fotbal“ letí, alebo vopred, musí hádzajúci zavolať meno miereného. Ten môže alebo loptu chytiť, alebo sa jej – neopustiac svoje koliesko – vyhnúť. Kto je trafený a lopta sa od neho odrazí má zlý bod. Zlý bod má i ten, ktorý netrafí. Zlý strelec potom svoju ranu opakuje – dokiaľ buď niekomu mierne nepodá, alebo kohosi netrafí. Do suseda sa obyčajne nehádza. Kto má 3, 5 či iný vopred ,stanovený počet bodov z hry odchádza. Oblúbená je u starších žiakov ZDŠ.

e) Beňuš 1958: O štáti.

f) Dobš. lad. jaskyňa 1960: Ku d'ere.

g) Priateľ dietok (príloha Ľudových Novín), roč. 1, č. 10 str.7: Lopda kráľ'ova.

V tomto variante sa úlohy neustále vymieňajú.

h) Selce 1954, Brezovica 1960, Dlhé Pole 1960, Markuška 1955, Sirk 1955, Turčok 1955, Bobrovník 1959, Lipt. Sliače 1962.

3. NA POĽOVNÍKA. (Č. SKALA 1961).

Zvieratá pred poľovníkom s loptou utekajú. Do koho poľovník loptou namieri je z hry vyradený, alebo sa stáva poľovníkovým psom. Psi držia chyteného zvera dokiaľ nepríbehne poľovník. Môžu sa hrať aj tak, že koho pes chytí za hrdlo „je hotový“; - vtedy však aj psa môžu zvery „zadusiť.“ Za takých okolností nadobúda hra živý dramatický ráz: psi a zvery do seba vrčia, sápu po sebe a hádžu sa na seba do ruvačiek. – Vždy len dokiaľ nepríbehne poľovník. keď poľovník „vystriela“ všetky zvery, je hre koniec.

4. NA POĽOVNÍKOV A ZAJACE. (VALKOVŇA 1961).

Polovica hráčov – poľovníci – utvoria koleso, uprostred ktorého je druhá polovica - zajace. Poľovníci si hádzaním prihrávajú loptu tri razy. Tretí poľovník hádže do zajacov. Ktorého zajaca trafí ranou zo vzduchu (odrazená lopta neplatí), ide zo stredu kolesa von. Keď všetkých zajacov vybijú, úlohy si vymenia a hrajú od začiatku.

5. NA SOMÁRA – NA OPICU. (P. MAŠA 1961).

Účastníci stoja v kolese a hádzajú si navzájom loptu. Komu padne má „s“, druhý raz „o“ atď. Keď má celého „somára“ (opicu) ide z koleša preč. Posledný vyhráva.

a) VIII B 11.

b) Bardejov 1960, Svidník 1960.

6. O VÍŤAZA. (HELPA 1961)

Tieto hry sa radi zúčastňujú chlapci okolo 14 - 15 roční. Všetci si stanú do koleša a „fotbal“ zarážajú ako „volejbal“. Koho sa lopta dotkne a potom spadne na zem, ide z koleša preč. Posledný je „vítaz“.

Pri opakovaní si vítaz stane do stredu koleša. Teraz už všetci mu prihrávajú a on rozdáva všetkým. Keď vítazovi lopta spadne hrá ďalej, keď však spadne niekomu z koleša, musí ho opustiť. Stredný sa s posledným zarážaním „bije o vítaza“. Neporazený ide ako vítaz do stredu nového koleša.

a) Dobš. ľad. jaskyňa 1960: Na zlatú, striebornú, bronzovú. Zadržaná, odpustená, vihodená.

b) Hradná 1960, Hubová 1961, Lipt. Sliache 1943.

7. NA VYBÍJANÚ. (ŠVERMOVO 1958).

Pri návšteve sa ju hrali práve na školskom dvore: chlapci proti dievčatám. Môžu sa však hrať i samotné dievčatá, no najčastejšie samotní chlapci.

Dĺžka hriska je obyčajne na dĺžku hodu – „koľko prerutia“. Na opačných koncoch stoja „kapitáni“. Medzi nimi sú ostatní hráči. Týchto kapitáni triafajú – „vybíjajú“. Na začiatku si kapitáni loptu tri razy ponad hrisko prehodia. Potom začnú „mierat“ do stredných. Tí uskakujú, alebo loptu chytajú do rúk - no vypadnúť lopta nesmie. Kto bol trafený, alebo mu lopta z rúk vypadla, ide na stranu toho kapitána, ktorý ho „vybil“. Po skončení je vítazom kapitán početnejšej strany.

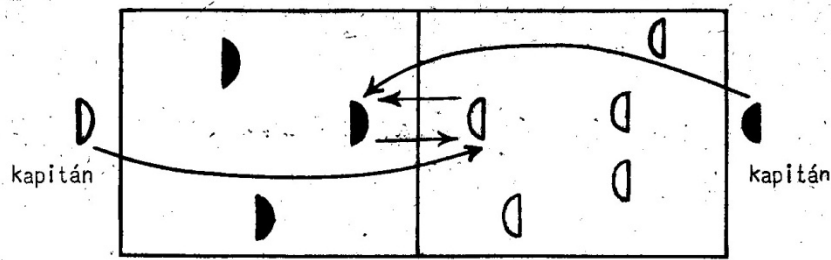
Niekedy hrajú kapitáni spolu. Nahrávajú si a vybíjajú len z výhodnej pozície. Keď spoločným úsilím vybijú všetkých hráčov, idú do stredu hriska oni. Všetci hráči – stojaci obdobne na opačných koncoch hriska – ich „mierajú“. -: Keď ich „namieria“ a oni loptu nechytia, hra definitívne končí.

a) Na vybíjanú - na dve hriská.

Pri tejto švermovskej hre je hrisko raz tak dlhé – napr. celé volejbalové – samozrejme bez siete, Kapitáni sú na opačných koncoch, ich prívrženci sú vždy nie v susednej, ale v protihľej polovici. Ak je počet hráčov nepárny, má jeden k vôli vyrovnaniu „dva životy“ - musia ho dva razy „namieriť“ aby ho vyradili.

Pred každým vybíjaním – cílením musí byť lopta prihratá (kapitán prihráva ponad územie súperov svojmu mužstvu a opačne). Súperi samozrejme bežia vždy na opačný koniec svojho územia, aby boli od držiteľa lopty čo najďalej. Preto sa lopta prihráva dokiaľ je nie držiteľ vo výhodnej pozícii k hádzaniu (dokiaľ nemá súpera pomerne blízko). Hru začína kapitán prihratím svojim prívržencom. Kto loptu chytil, môže ju buď kapitánovi vrátiť, alebo hodiť do niektorého súpera. Keď spoluhráči prihrávajú loptu kapitánovi, môže vybíjať aj on. Ak mu však pri chytaní prihrávky lopta vypadne, musí ju naspäť prihrať prívržencom. Súper sa snaží prehadzovanú, vypadnutú alebo do nich hodenú loptu na svojom území chytiť a tým prebrať iniciatívu do svojich rúk. Vybity sa ide vymeniť s kapitánom a keď aj toho vybijú, musí ísť preč. Keď hrajú len

štyria, je po výmene a opätovnom vybití hre koniec. Tu ide o to, ktorá strana „vybije“ prv svojich protivníkov z hriska preč.

b) Poh. Maša 1961: Na vybíjanú - na kráľa.

Na začiatku si „králi“ volia prívržencov. Jeden zoberie skalku či strapček tajne do ruky, otrčí obe päste súperovi a ten háda v ktorej ruke sa skalka nachádza. Ak uhádne, berie si jedného spoluhráča on prvý, ak nie, berie si spoluhráča ako prvý ten so skalkou. Potom zoberie skalku druhý krát a dáva hádať prvému. Tak sa rozdelia na dve polovice, ktorý z hráčov je vybitý, odchádza hneď z hry von. Keď má kráľ všetkých prívržencov vybitých ide do poľa on. Keď aj jeho vybijú, stáva sa opačná strana víťazom.

c) Závadka 1955: Sever proti juhu.

Líši sa od vybíjanej hlavne tým, že nemá dve vedúce osobnosti. Hrisko približne ako volejbalové rozdelia čiarou napoly. Dvaja najvyšší – reprezentanti strán – si stanú na prostriedok, tretí hodí loptu o zem a ktorý z oboch ju chytí, alebo na ktorú stranu lopta padne, ten „lúča“. Povie raz, dva, tri, štyri a zo strednej čiary „mieri“ na nepriateľov roztrúsených po protiľahlej polovici ihriska. Keď „nenamieri“, alebo „namieri“ len s odrazom od zeme, príp. mu hodenú loptu niekto chytí tak, že mu z rúk nevypadne, „lúčajú“ protivníci. Keď však „namieri“, ide „namierený“ za jeho polovicu ihriska. Potom „lúčajú namierení“. Keď „nenamieria“, ale loptu chytia ich príslušníci za nepriateľskou polovicou, môžu oni vybíjať, alebo „podat“ loptu naspäť. Znova „lúčajú“ aj v tom prípade, keď sa lopta od niektorého súpera odrazí späť do ich polovice (lúčajúcej). Ktorá polovica vybije všetkých za ihrisko, tá vyhráva. Tí čo prehrali majú „gó“. Potom si vymenia strany a hrajú znova. Nakoniec vyhrávajú tí, čo majú menej gólov.

d) Hel'pa 1971: Sever proti juhu.

K hre používajú gumenú loptu alebo „fotbal“. Hrajú sa ju radi chlapci z najvyšších ročníkov ZDŠ.

e) Šumiac: Sever proti juhu - vybíjaná. Kapitáni volia skalkou prívržencov, stranu volejbalového ihriska i loptu - kto má začínať. Keď je niekto trafený a lopta padne na zem ide „do zajatia“ – za územie súperov. Loptu možno hádzať aj zajatcovi. Keď je celá strana v zajatí - prehráva.

f) VIII B 13.

g) Bacúch 1960: O vybíjanú.

h) Hubová 1961, Ružomberok - Biely Potok 1961.